

Hubert Jerzy Kaczmarek

Sukcesja apostolska papieży od XVI wieku do czasów najnowszych

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 6/1, 229-244

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HUBERT JERZY KACZMARSKI

SUKCESJA APOSTOLSKA PAPIEŻY OD XVI WIEKU DO CZASÓW NAJNOWSZYCH

*Ecclesia ab apostolorum temporibus
per episcoporum successiones certissimas
usque ad nostra et deinceps tempora
perseverat.*

S. Augustinus, *Lib. I Contra adv. Leg.*

Dzień 28 września 1998 r. był dniem 40 rocznicy sakry biskupiej Karola Wojtyły, który od ponad 20 lat (16 października 1978 r.) zasiada na Stolicy Piotrowej jako 264 Biskup Rzymu – nosząc imiona Jana Pawła II.

Na początku Jego pontyfikatu wielokrotnie powiedziano i napisano, że obecnego Papieża na biskupa wyświęcił abp Eugeniusz Baziak. Niektórzy autorzy ukazali później sukcesję biskupią Jana Pawła II. Niestety w tych wykresach kolejnych konsekratorów nie udało się dotrzeć do czasów apostolskich, o czym jeszcze wspomina św. Augustyn. Już jednak żyjący w II wieku św. Ireneusz uważał, że apostolskość sukcesji biskupiej potwierdza jej związek z biskupami Rzymu, którzy znajdują się w łańcuchu konsekratorów.

Przy kreśleniu linii sukcesji apostolskiej badacze, zwani episkopologami dotarli do XVI wieku.

Episkopologia – nowa dziedzina nauk pomocniczych historii Kościoła, narodziła się około roku 1930. Zajmuje się ona zbieraniem i systematyzowaniem wiadomości o danych biograficznych biskupów, w tym gromadzi także informacje o ich święceniach biskupich. Pierwsze prace z tej dziedziny opublikowali o. Albert Perbal OMI i o. Gabriel Tissot OSB. W dwadzieścia lat później dołączyli do nich o. André Chapeau OSB, o. Isidore Perraud OSB, o. Fernand Combaluzier CM, ks. Lamberto Echeveria. i jedyny świecki Jean Montier.

Współcześnie liczba episkopologów w świecie oscyluje w granicach dziesiątki, z której wymienić można kard. Carlosa Oviedo Cavada z Chile (zm. w 1999 r.) oraz Amerykanina Charlesa N. Bransom redaktora periodyku „Revue des Ordinatines Épiscopales” i żyjącego w Kanadzie Polaka Janusza M. Idzior. Fundamentalną pracą z dziedziny episkopologii przedstawił jezuita Ferencz Nagy. W Polsce publikowali prace z tej dziedziny ks. Kazimierz Dola, ks. Bolesław Kumor, ks. Piotr Nitecki, Zdzisław Szuba oraz piszący te słowa.

Obecnie z racji dwóch wspomnianych jubileuszy Karola Wojtyły – Jana Pawła II słusznym wydaje się zaprezentować obecny stan badań episkopologicznych, jeśli chodzi o sukcesję apostolską nie tylko obecnego papieża, ale i innych biskupów Rzymu na przestrzeni czterech ostatnich stuleci.

Niniejszy szkic jest skróconą formą przygotowywanego opracowania zaopatrzonego w odpowiedni aparat naukowy szczegółowo uwzględniający źródła uzyskanych informacji.

Główne linie sukcesji biskupiej episkopatu światowego

Na podstawie posiadanych wiadomości o sakrach biskupich episkopatu światowego w ukazywaniu łańcucha konsekratorów poszczególnych biskupów w Kościele rzymskokatolickim udało się wykreślić kilka nie powiązanych ze sobą linii sukcesyjnych:

1. Linia zapoczątkowana w 1471 r. przez papieża Juliusza II (Giuliano della Rovere) – gałąź zwana rodziną Julijską lub Roveriańską (J),
2. Linia zapoczątkowana w 1541 r. przez kard. Scipiona Rabibę – gałąź zwana rodziną Rebibiańską, (R)
3. Linia zapoczątkowana w 1552 r. przez abpa Jakuba Uchańskiego – gałąź zwana rodziną Polską (P),
4. Linia zapoczątkowana w 1561 r. przez kard. Alfonso Gesualdo – gałąź zwana rodziną Gesualda (G),

Udało się episkopologom ustalić ponadto kilka mniejszych lub większych linii sukcesyjnych, w których nie znalazł się żaden z biskupów Rzymu:

- linia zapoczątkowana w 1667 r. przez Francesco Ravizę – gałąź zwana rodziną portugalsko-chińsko-francuską (PCF);
- linia zapoczątkowana w 1744 r. przez Pedro Martinezę de Arizala, w której znaleźli się biskupi obrządku łacińskiego żyjący w Indiach Południowych – gałąź zwana rodziną Indii Południowych (IM);
- linia zapoczątkowana w 1777 r. przez Dionisiusa von Rost, szczególnie rozgałęziona w prowincji Salzburg – gałąź zwana rodziną Salzburską (Szb).
- linia zapoczątkowana w 1789 r. przez Françoise de Boveta, do której należą biskupi obrządku łacińskiego związanych z Paryskim Stowarzyszeniem Misyjnym – gałąź zwana rodziną misjonarzy paryskich (MEP).

Istnieje także sześć linii wywodzących swą sukcesję biskupią w Kościołach Wschodnich:

- ukraińska o przypuszczalnym rodowodzie bałkańskim (BU)
- chaldejska (Kal)
- maronicka (Mar)
- melchicka (Mel)
- syryjska (Syr)
- ukraińsko-rumuńska mająca silne związki z Kościołem Prawosławnym przez stojącego u jej początku prawosławnego patriarchę Konstantynopola –

Jeremiasza II, który zapoczątkował linię sukcesyjną tych biskupów prawosławnych, którzy później w Unii Brzeskiej doszli do jedności z Rzymem (UR)

Jednak sześciu spośród 50 papieży czterech ostatnich stuleci naszego tysiąclecia ma bardzo krótkie linie sukcesji biskupich, a o konsekuratorach sześciu papieży tego okresu nic – jak dotąd – nie wiadomo.

Papieże rodziny Julijskiej

Jest to najstarsza linia sukcesji biskupiej, jaką udało się dotąd ustalić. Pierwszym w szeregu konsekratorów w tej gałęzi jest papież Juliusz II, Giuliano della Rovere. Biskupem Carpentras mianowany został 16 października 1471 r., w trzy miesiące nominowany kardynałem. Sakrę biskupią przyjął przed 1479 r. Kto był konsekratorem, nie wiadomo. Jako hipotezę sugeruje się tu osobę jego wuja papieża Sykstusa IV (Francesco della Rovere)

Warto zauważyć, że Scipione Gonzaga („Pokolenie” IX) obok Fabia Biondi, konsekrował w 1586 r. Sebastiana Brauninga i przez następne sześć „pokoleń” linia ta jest pewna. Jednak jeśli w 1686 r. bp Johann Westernbach rzeczywiście konsekrował bpa Wolfganga Bodmana, to w linii Julijskiej do roku 1970 było jeszcze dwadzieścia kolejnych „pokoleń” i mamy do tego roku udokumentowanych 60 nazwisk biskupów rodziny Julijskiej – w tym Polaka patriarchę Władysława Zaleskiego

Papież rodziny Polskiej

Polska linia sukcesyjna sięga XVI wieku. Znalazł się w niej tylko jeden Papież, mianowicie Pius XI – Achille Ratti (1922-1939). Otrzymał on święcenia biskupie w archikatedrze warszawskiej św. Jana Chrzciciela z rąk metropolity warszawskiego abpa Aleksandra Kakowskiego późniejszego kardynała. Jako początek tej gałęzi uważa się osobę abpa Jakuba Uchańskiego – Prymasa Polski. Niestety dotąd nie udało się ustalić konsekratora J. Uchańskiego.

Należy przy okazji zauważyć, że konsekrator Achillesa Ratti – ówczesnego nuncjusza apostolskiego w Polsce, udzielił sakry także i kilku biskupom polskim, a wśród nich konsekratorowi kard. Stefana Wyszyńskiego (kard. Augustowi Hlondowi, który wyświęcił 16 biskupów), Prymasa Tysiąclecia udzielił święceń biskupich 45 biskupom (44 polskim i 1 – ks. Janowi Cierskiemu z Ukrainy w sposób tajny), stąd większość współczesnego Episkopatu Polski należy do tej własnej linii sukcesyjnej.

Natomiast Pius XI udzielił w czasie swego pontyfikatu sakr: 19 biskupom, z których warto wymienić następujących hierarchów: J. Seredi – Węgry, J. B. Tong – Wietnam, J. Verdier – Francja, Z. Sincero – Włochy, L. Schuster – Włochy. Stąd polska linia sukcesyjna rozprzestrzeniła się po świecie. Jej gałąź wietnamska jest już dość dobrze rozrośnięta (liczba biskupów w tej odnodze w latach 1933 -1989 przekroczyła 15), a wśród hierarchów węgierskich odnaleźć można kard. Jozsefa Minszenty’ego.

Także na Litwie są odgałęzienia linii polskiej: w 1919 r. był konsekrowany bp Joseph Skvirekas (przez bpa A. Karasia wyświęconego przez abpa M. Pallulona), a w 1926 Kazimieras Paltarokas (przez bpa F. Karewicza, którego poprzednikami w sukcesji byli biskupi: F. Karewicz, W.Kluczyński, K. Cyrtowt, M. Pallulon).

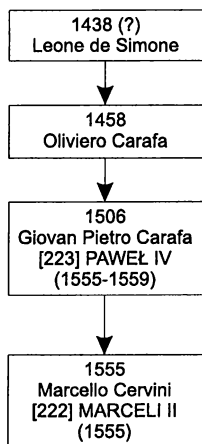
Papieże linii Gesualda

Jako pierwszego z tej linii sukcesyjnej uważa się kard. Alfonso Gesualdo – dziekana kolegium Kardynalskiego. Z pewną dozą prawdopodobieństwa przypuszcza się, że jego konsekratorem w 1561 r. mógł być kard. Giacomo Savelli.

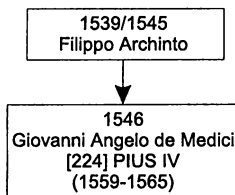
Papieże krótkich linii sukcesyjnych

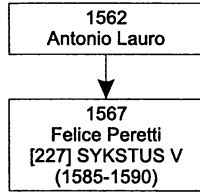
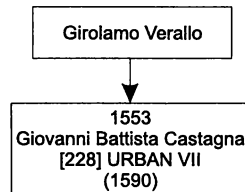
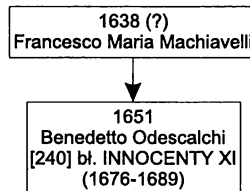
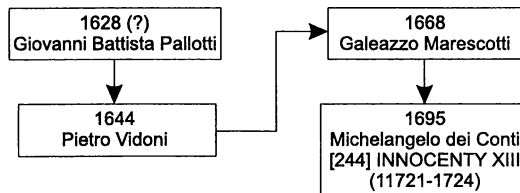
Przed prezentacją najbardziej rozgałęzionej linii sukcesyjnej – linii Rebiby – trzeba przedstawić konsekratorów i ich ewentualnych poprzedników tych Papieży, których nie odnajdujemy w żadnej z rozgałęzionej rodzinie sukcesyjnej.

Linia Pawła VI i Marcelego II zwana niekiedy linią Carafy

Linia Piusa IV

Linia Sykstusa V*Linia Urbana VII**Linia bł. Innocentego XI**Linia Innocentego XIII zwana też linią Pallottiego*

Nie udało się episkopologom ustalić konsekratorów następujących Papieży w interesujących nas czterech stuleciach:

[218] HADRIAN VI (1522-1523) – Adrian Florentz konsekrowany w 1516 r. w Hiszpanii.

[221] JULIUSZ III (1550-1553) – Giovanni Maria Ciocchi konsekrowany w 1513 r. w Watykanie

[226] GRZEGORZ XIII (1572-1585) Ugone Boncampagni mianowanym biskupem 1558 r.

[229] GRZEGORZ XIV (1590-1591) – Nicolo Sfondrati konsekrowany w Mediolanie

[230] INNOCENTY X (1591) – Gliovanni Antonio Facchinetti mianowany na biskupa w 1560.

[232] LEON XI (1605) – Alessandro de' Medici mianowany na biskupa 1573

Papieże linii Rebiby

Najbardziej rozbudowaną i mającą w swych gałęziach najwięcej Papieży jest niewątpliwie linia kard. Scipione Rebiba. W roku 1541 został on mianowany na biskupa tytularnego Amyclé i biskupem pomocniczym arcybiskupa Chieti, którym był wówczas Giovanni Pietro Carafa (późniejszy Paweł IV). W roku 1551 został ordynariuszem diecezji Motula a w 6 lat później arcybiskupem metropolitą w Pizie. W 1555 r. Paweł IV kreował go kardynałem. W roku 1574 został Kardynałem Biskupem podrzymskiej diecezji Sabina. Zmarł w wieku 77 lat w roku 1577. Niektórzy autorzy jego konsekratora chcą widzieć w osobie wspomnianego Pawła IV, konsekrowanego w 1506 r. Jest to jednak wyłącznie robocza hipoteza. (drzewo sukcesji w załączeniu).

Próba podsumowania

Z przedstawionych wykresów można się dowiedzieć, że do linii Julijskiej należą Papieże (Liczba w nawiasie kwadratowym oznacza, którym z kolei biskupem Rzymu był dany papież).

[217] Pius III, [216] Juliusz II, [217] Leon X, [219] Klemens VII, [220] Paweł III, [225].w. Pius V, [235] Urban VIII, [237] Aleksander VII.

Do Linii Polskiej [259] Pius XI,

Do Lini Gesualda należą Papieże:

[231] Klemens VIII, [233] Paweł V, [234] Grzegorz XV, [236] Innocenty X, [238] Klemens IX, [239] Klemens X, [241] Aleksander VIII, [242] Innocenty XII „Krótkie” linie sukcesyjne zawierają Papieży:

[222] Marcelego II, [223] Pawła IV, [224] Piusa IV, [227] Sykstusa V, [226] Urbana VII, [240] bł. Innocentego XI, [244] Innocentego XIII.

Nieznani są dotąd konsekраторzy Papieży:

[218] Hadriana VI, [221] Juliusza III, [226] Grzegorza XIII, [229] Grzegorza XIV, [230] Innocentego IX, [232] Leona XI.

Najwięcej, bo 19 papieży od XVI do XX wieku należy do Linii Rebiży
[243] Klemens XI, [245] Benedykt XIII, [246] Klemens XIII, [249] Klemens XIV, [250] Pius VI, [251] Pius VII, [252] Leon XII, [253] Pius VIII, [254] Grzegorz XVI, [255] Pius IX, [256] Leon XIII, [257] św. Pius X, [258] Benedykt XV, [260] Pius XII, [261] Jan XXIII, [262] Paweł VI, [263] Jan Paweł I, [264] Jan Paweł II.

Papieże jako konsekраторzy

Zaprezentowane wykresy nie są kompletne. Doprowadzone są one bowiem do ostatniego Papieża w danej gałęzi, czy jej odnodze.

Ale Biskupi Rzymu także sami udzielali święceń biskupich. Czynili tak zarówno przed wyniesieniem na tron Piotrowy, jak i po akcie wyboru na Papieża. Absolutnym rekordzistą w tym względzie jest 264 Biskup Rzymu: Karol Wojtyła – Jan. Paweł II.

Warto przyrzeć się liczbie biskupów konsekrowanych przez Papieży od XVII do XX wieku. (Niestety brak danych z XVI wieku uniemożliwia ukazanie zagadnienia we wszystkich czterech nas interesujących stuleciach. Poniższy wykaz obrazuje aktywność Papieży jako konsekраторów biskupów w poszczególnych stuleciach. Rubryka A ukazuje liczbę konsekracji udzielonych przed wyborem na Stolicę Piotrową, a rubryka B liczbę biskupów wyświęconych przez danego Papieża już po wyborze.

XVII wiek	A	B
Klemens VIII	-	11
Leon XI	15	0
Paweł V	13	15
Grzegorz XV	0	0
Urban VIII	7	1
Klemens IX	8	0
Klemens X	1	0
bł. Innocenty XI	23	0
Aleksander VIII	2	0
	<hr/>	<hr/>
	76	27

Siedemnastowieczni Papieże byli łącznie konsekраторami 103 biskupów.

XVIII wiek	A	B
Klemens XI	-	4
Innocenty XIII	10	0
Benedykt XIII	11	139 (!)
Klemens XII	30	0
Benedykt XIV	1	47
Klemens XIII	5	42
Klemens XIV	-	0
Pius VI	-	6
	<hr/> 57	<hr/> 27

Osiemnastowieczni Papieże udzielili osobiście sakry 295 biskupom,

XIX wiek	A	B
Pius VII	2	9
Leon XII	1	3
Pius VIII	22	0
Grzegorz XVI	-	7
Pius IX	0	32
Leon XIII	3	7
	<hr/> 28	<hr/> 58

28 58 Dziewiętnastowieczni Papieże udzielili osobiście sakry 86 biskupom,

XX wiek	A	B
św. Pius X	1	22
Benedykt XV	1	7
Pius XI	0	19
Pius XII	17	13
Jan XXIII	8	64
Paweł VI	10	95
Jan Paweł II (do 20.03.1998)	6	269
	<hr/> 43	<hr/> 489

Dwudziestowieczni Papieże konsekrowali osobiście 532 biskupów – z czego 275 to biskupi wyświęceni przez Jana Pawła II (do 31 grudnia 1998 r.).

Ogólnie Papieże od XVIII do XX wieku konsekrowali 1016 biskupów, z czego 27,1% to biskupi wyświęceni przez Jana Pawła II. Można uszeregować Papieży według liczby konsekrowanych przez nich biskupów:

Jan Paweł II – 275, Benedykt XIII – 150, Paweł VI – 105, Jan XXIII – 72
Benedykt XIV – 48.

Jak widać szczególną aktywność przejawiał w tym względzie, drugi na tej liście, Benedykt XIII, który 49 lat był biskupem zanim został papieżem. Wyświęcił on: 1768 kapłanów, 1627 diakonów, 1668 subdiakonów a bierzmował ponad 93 tysiące osób, Zważywszy na liczbę ludności świata na przełomie XVII i XVIII stuleciach są to liczby rzeczywiście imponujące.

Inni konsekраторzy

Zaprezentowane wykresy i ukazane liczby wyjaśniają takie rozprzestrzenianie się Linii Rebiby, tak rozgałęzionej, że dziś niemal 90% Episkopatu światowego należy właśnie do tej rodziny sukcesyjnej. Na taki stan rzeczy wpłynęły nie tylko liczne konsekracje udzielone przez Papeży z tej linii się wywodzących, Wpływ na to miały także i sakry udzielone przez innych biskupów z tej „rodziny” Warto tu więc zaprezentować także nazwiska konsekраторów nie-papieży, którzy wielokrotnie święcili biskupów:

- Lucido Miria Parocchi (konsekrowany w 1871 r. przez Constantino Batrizi z gałęzi Klemensa XIII) wyświęcił 121 biskupów
- Raffaello Monaco La Valetta (konsekrowany przez Piusa IX w 1874 r.) wyświęcił 117 biskupów
- Constantino Patrizi (konsekrowany w 1828 przez Carlo Odescalchi z gałęzi Klemensa XIII) wyświęcił 109 biskupów
- Amleto Giovanni Cicognani (konsekrowany w 1933 przez Raffaello Carlo Rossi z gałęzi św. Piusa X) wyświęcił 98 biskupów
- Fabrizio Paolucci (konsekrowany w 1670 r. przez Gaspere di Carpegna z gałęzi Klemensa XIII) wyświęcił 75 biskupów
- Giacomo Filippo Fransoni (konsekrowany w 1822 r. przez Pier Francesco Fransoni z gałęzi Klemensa XIII) wyświęcił 70 biskupów

Polacy konsekrowani przez Jana Pawła II

Pośród 275 biskupów wświęconych przez Karola Wojtyłę – Jana Pawła II przed wyborem na papieża i w ciągu 20 pierwszych lat pontyfikatu znaleźli się następujący Polacy:

- 1968 r. – Piotr Bednarczyk, Józef Rozwadowski,
- 1970 r. – Stanisław Smolerski, Albin Małysiak
- 1973 r. – Paweł Socha, Józef Marek

Oczywiście nie wlicza się tu tych biskupów, w sakrach których Karol Wojtyła uczestniczył jako współkonsekrator: Juliana Groblickiego (1960) Stefan Bareła (1961), Jan Pietraszko (1963), Władysław Rubin (1964).

Zuż zasiadając na Stolicy Piotrowej Jan Paweł II udzielił sakry biskupiej swym następującym rodakom:

1979 r. Franciszek Macharski

1981 r. Stanisław Szymecki

1983 r. Zenon Grocholewski(*), Juliusz Paetz

1985 r. Kazimierz Górny

1986 r. Józef Michalik

1988 r. Marian Oleś(*),

1989 r. Józef Kowalczyk(*), Janusz Bolonek(*)

1990 r. Marian Błażej Kruszyłowicz, Edward Dajczak, Edward Nowak(*)

1992 r. Tadeusz Rakoczy, Tadeusz Pieronek

1993 r. Henryk Tomasik, Jan Kopiec

1994 r. Józef Długosz

1995 r. Paweł Cieśliak, Stefan Regmund

1996 r. Stanisław Ryłko

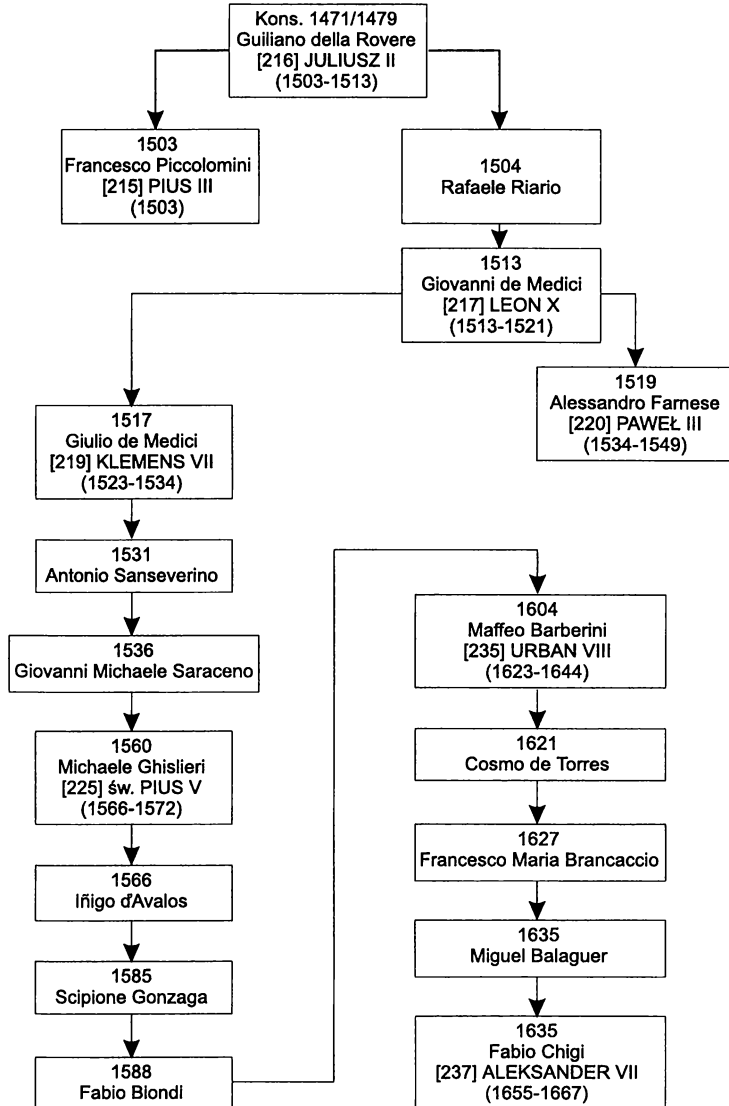
1997 r. Piotr Libera

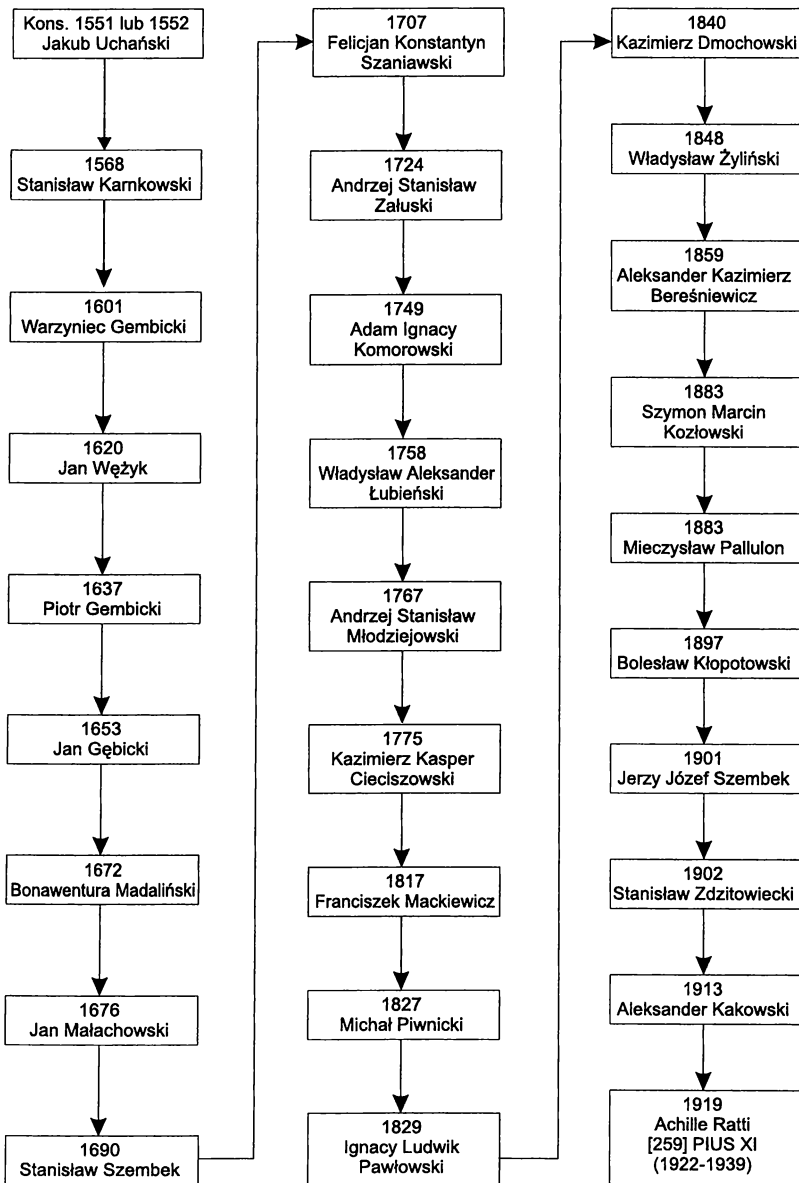
1998 r, Wiktor Skworc, Stanisław Dziwisz(*)

Znaczkami (*) oznaczono tych biskupów, którzy urodzili się w Polsce, ale pozostają w służbie Stolicy Apostolskiej nie wchodząc w skład Episkopatu Polski. W ten sposób biskupi ci są włączeni do polskiej gałęzi w Linii Rebiby, Do tej tak rozgałęzionej linii należy ponadto bp Tadeusz Zawistowski, konsekrowany w 1973 r. przez Papieża Pawła VI. Oczywiście do tej samej linii sukcesyjnej byli włączeni także ci wszyscy biskupi polscy, którzy święcenia biskupie otrzymali. z rąk kard. J. Puzyny (np. A. Nowak, J. Bilczewski, L. Wałęga) oraz z rąk kard. S. Sapiehy – konsekrowanego przez św. Piusa X (B. Mańkowski, T. Kubina, S. Rospond) oraz ich sukcesorzy w biskupstwie.

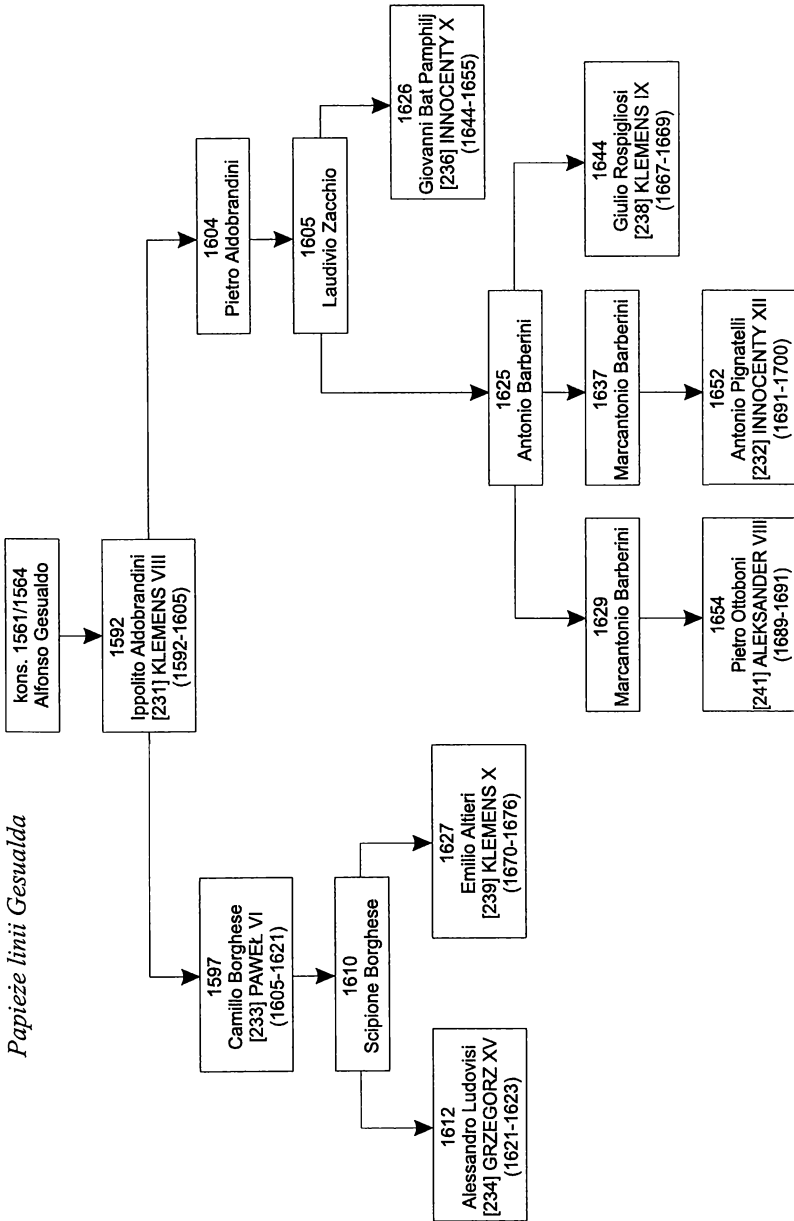
Sobór Watykański II (1962-1965) w swej Konstytucji „Lumen gentium” przypomina, że przy sakrze biskupiej „przez włożenie rąk i przez słowa konsekracji udzielana jest łaska Ducha Świętego i wyciskane jest święte znamię”, a w soborowym dekrecie „Christus Dominus” czytamy, że „Biskupi przez danego im Ducha Świętego stali się prawdziwymi i autentycznymi nauczycielami wiary, kapłanami i pasterzami”.

Właśnie przez następstwo „sukcesję” święceń biskupich uwidacznia się apostołskość i autentyczność Kościoła

Papieże rodziny Julijskiej

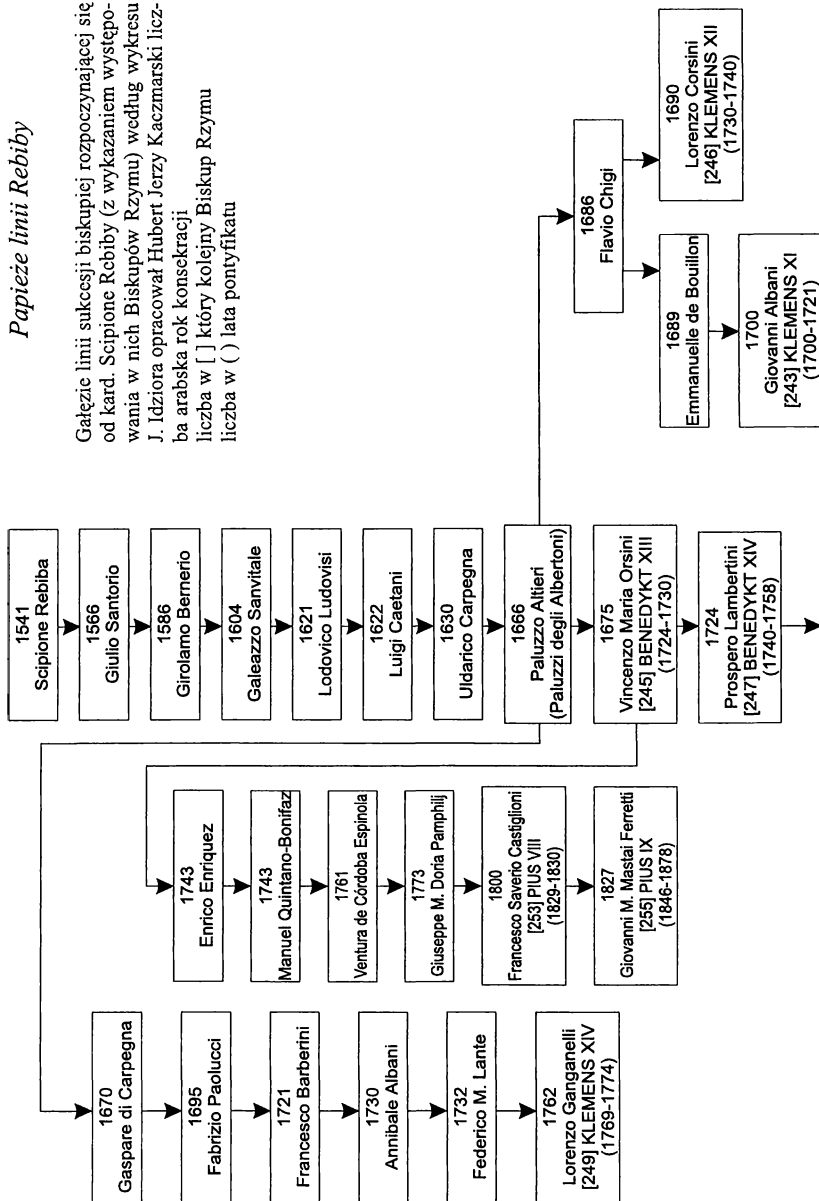
Papieże rodziny Polskiej

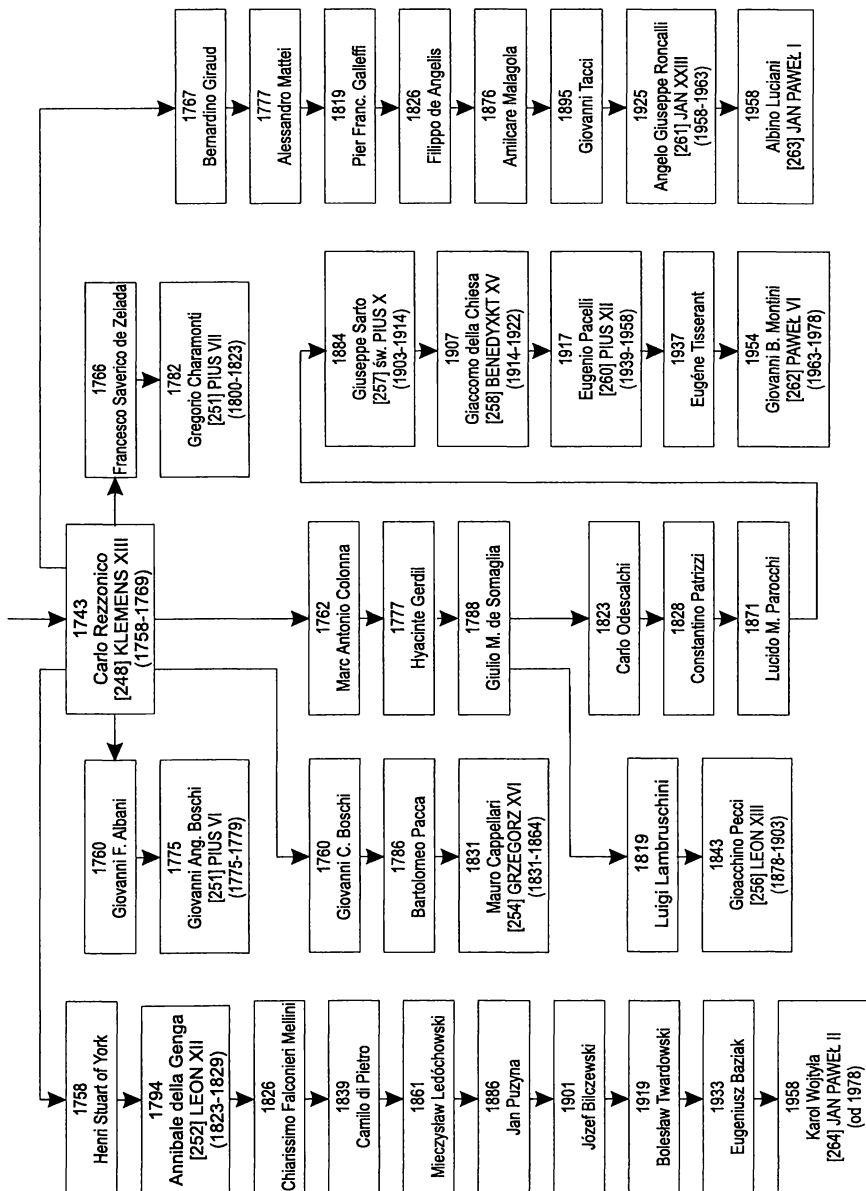
Papieże linii Gesualda

Papieże linii Rebiby

Gałęzie linii sukcesji biskupiej rozpoczynającej się od kard. Scipione Rebiby (z wykazaniem występowania w nich Biskupów Rzymu) według wykresu J. Idziora opracował Hubert Jerzy Kaczmarek liczyba arabska rok konsekracji liczyba w [] który kolejny Biskup Rzymu liczyba w () lata pontyfikatu

Podstawowa literatura:

ZAGRANICZNA:

F. Nagy, *Ascendens consecratorum series collegii, quod est episcoporum catholicorum* 1982.

Tenże, *La comune genealogia episcopale di quasi tutti gli ultimi Papi (1700-1978)*. Archivum Historiae Pontificiae. 17/1979, s. 434-453.

A.C. (Dom André Chapeau) *L'Ordination episcopale des cinquante derniers Papes*. Esprit et vie z 19 V 1983, s. 299-302.

K. Engelbert, *Die apostolische Sukzesion schlesischer Priester*. Archiv für Schlesische Kirchengeschichte. 24: 1966, s. 279-282.

Esprit et vie. Numery: 13/1982, 18/1983, 19/1984, 31-33/1985, 17/1986, 32-34/1987, 32-34/1988, 32-34/1989, 34/1990, 32-34/1991, 32-34/1992, 31-33/1993.

Revue des ordinations épiscopales: Numery: 1-2, VI/1994; 3, I/1995; 4, I/1996; 5-6, VI/1997.

KRAJOWA:

K. Dola, *Sukcesja Apostolska w diecezji opolskiej*. Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego. T. 4, s. 5-9.

B. Kumor, *Z sukcesji święceń biskupich papieża Jana Pawła II*. Zeszyty Naukowe KUL. R. 1979, nr 1-3, s. 147-150.

P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*. Warszawa 1992.

Z. Szuba, *Biskupi polscy XX wieku*. Życie Katolickie. R. 1983, nr 5-6, s. 23-244.

H.J. Kaczmarski, *Poczet Papieży. Biskupi Rzymu od św. Piotra do Jana Pawła II*. Warszawa 1986.

Tenże, *Dwa rodowody czyli o sukcesji apostolskiej i genealogii kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski – w 5 rocznicę śmierci* [Wywiad]. Chryścijanin a Współczesność. R. 1980, nr 3, s. 45-51.

Tenże, *Sukcesja Apostolska bpa Zbigniewa Józefa Kraszewskiego i jej związki z sukcesją święceń biskupich papieża Jana Pawła II*. W: *Maria vincit*. Warszawa 1995.